

JŪRATĖ SABAŠINSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

EKOFILOSOFIJA: M. MERLEAU-PONTY, KŪNAS, SUVOKIMAS BEI DIALOGAS

Eco-philosophy: M. Merleau-Ponty, Body, Perception and Dialogue

SUMMARY

This article discusses two aspects of eco-philosophy. It analyses ecology as dialogue, which includes the human and his living world. This dialog is possible only if a human is responsible for his living nature – both social and natural. The human lives in the world only through his body, but the body does not restrict him. Only because of the body and embodied consciousness can the human perceive and attend the world. This article proposes that eco-philosophy could be started with the phenomenology of M. Merleau-Ponty. This proposition is based on the ideas of such eco – philosophers as Sally Fischer, Duane H. Davis on our openness to the world and relations of communication and as well upon the ideas of Martin C. Dillon and Hwa Yol Jung on the body as an opportunity to extend perception.

SANTRAUKA

Straipsnyje dviem aspektais aptariama šiuolaikinė ekofilosofija. Analizuojama ekologija kaip dialogas, kuris užsimezga tarp žmogaus ir jo gyvenamojo pasaulio, jei žmogus jaučia atsakomybę už jį supančią aplinką – tiek socialinę, tiek gamtinę. Teigiama, kad žmogus pasaulyje egzistuoja per kūną, tačiau kūnas jo neapriboja. Per kūną ir įkūnytą sąmonę žmogus suvokia pasaulį bei jame dalyvauja. Straipsnyje teigiama, kad ekofilosofiją galima kildinti iš M. Merleau-Ponty suvokimo fenomenologijos. Šis teiginys grindžiamas ekofilosofų Sally Fischer, Duane H. Davis mintimis apie atvirumą pasauliui ir komunikacijos santykį bei Martino C. Dillono, Hwa Yol Jung teiginiais apie kūną kaip suvokimo pratęsimo galimybę, kildinamais iš M. Merleau-Ponty filosofijos.

ĮVADAS

Tiek fenomenologai, tiek šiuolaikiniai ekofilosofai nesutinka kūno suvokti kaip duotybės, kuri yra tik sąlyga, leidžianti patekti į patiriamąjį pasaulį.

RAKTAŽODŽIAI: dialogas, kūnas, ekofilosofija, atsakomybė.

KEY WORDS: dialogue, body, eco-philosophy, responsibility.

Kūnas ir tai, kas tuo kūnu patiriama, yra svarbiausi žmogaus buvimo pasaulyje aspektai. Mes iš esmės esame kūniški ir taip susiję su pasauliu. Vienas žymiausių fenomenologų Maurice'as Merleau-Ponty kritikuoja Vakarų filosofijai būdingas subjekto ir objekto, sąmonės ir pasaulio perskyras. Filosofo nuomone, toks dualumas nėra galimas. Pats sąmonės buvimas priklauso nuo pasaulio, fenomenų buvimo ir tik tai laiduoja suvokimą. Jei atskirsime sąmonę nuo kūno, atsiras ir žmogaus atskirtis nuo gamtos. Merleau-Ponty rūpi žmogaus tiesioginis sąlytis ir praktinė sąveika su gyvenamuoju pasauliu. Šio straipsnio tikslas yra parodyti, kad Merleau-Ponty kūno samprata bei jo suvokimo fenomenologija gali būti laikoma ekofilosofijos

pradžia. O pačios ekofilosofijos tikslas – atkreipti dėmesį į esamas ekologines problemas, parodyti, kiek ir kaip žmogus yra viso to dalis bei atkurti žmogaus dialogą su jį supančiu pasauliu.

Merleau-Ponty suvokimo filosofijoje nerasime tiesioginių nuorodų į ekofilosofiją, tačiau galime atrasti daug bendrų taškų. Merleau-Ponty kūno samprata yra pasitelkiama kitų filosofų, analizuojančių ekologijos problematiką, kaip pavyzdys ar pradinis taškas. Gyvenamasis kūnas, anot Merleau-Ponty, tai ne tas laikinas kūnas, kurį aš naudoju kaip instrumentą savo asmeniniams pasirinkimams ir kuris yra prikaustytas prie šio ar kito pasaulio, tačiau tai, kas įtraukia kiekvieną atskirą detalę į visuotinį projektą¹. Mano kūnas yra pasaulio kūnas.

EKOLOGIJA KAIP DIALOGAS

Šiuolaikinės filosofijos atstovų straipsniuose, kuriuose nagrinėjamos bei iš M. Merleau-Ponty fenomenologijos kildinamos šiuolaikinės filosofinės ekologijos idėjos, galima rasti sakinių, kuriuose teigiama, kad pats M. Merleau-Ponty apie ekologiją nekalbėjo. Tačiau tai, kad pats Merleau-Ponty tiesiogiai apie ekologijos problemas nekalbėjo, nereiškia, jog jis šios problemos nenagrinėjo. Pati filosofo kuriama kūno fenomenologija gali būti drąsiai laikoma ekologinės filosofijos pradžia.

Pirmojoje straipsnio dalyje apibūdinama ekologija kaip galimybė vėl užmegzti dialogą su žmogų supančiu, jo paties gyvenamu pasauliu. Šiuolaikiniame pasaulyje pamirštama, kad žmogus yra pasaulio dalis ir pasaulį pažįsta per

save, savo kūną, tad dingsta atsakomybės už savo gyvenamą aplinką suvokimas. Būtent Merleau-Ponty ikūnyta sąmonė, ikūnytas intencionalumas, kuris neatskiria kūno nuo sąmonės ar kūno nuo pasaulio, ir pasitelkiami kaip pavyzdys, parodantis neatskiriamą žmogaus ir pasaulio ryšį. Žmogaus ikūnijimas primena asmens atsakomybę dėl jo gyvenamojo pasaulio. Kalbėdamas apie intencionalų santykį su pasauliu, vykstantį dėl gyvojo kūno, Merleau-Ponty daro netiesioginę nuorodą į socialinę ekologiją ir eko-bendruomeniškumą.

Vienas iš filosofų, išvelgęs Merleau-Ponty suvokimo filosofijos ir ekologijos sąsajas, yra Duane H. Davisas. Anot autoriaus, „Merleau-Ponty posūkis ontologijos link kartu buvo ir posūkis gamtos

link.⁴² Būtybė, tiek gamtinė, tiek socialinė, visada yra gamtoje. Ir visiškai nesvarbu, ar tai matoma, ar nematoma. Pasaulis yra vientisas laukas, kuris nuolatos žmogui atsiveria per patyrimą.

Ekologinė pasaulio samprata turėtų pakeisti ekonominę pasaulio sampratą. Tačiau, kaip teigia Sally Fischer, reiktų vengti tiek vienpusiško idealizmo, tiek vienpusiško materializmo³. Anot autorės, Merleau-Ponty filosofijoje galima rasti galimybių atsakingiems socialiniams ir ekologiniams santykiams bei jų supratimui. Merleau-Ponty ekologinė filosofija pirmiausia prasideda nuo to, kaip mes suvokiame save ir kaip mes sugebame gyventi savo gyvenimą tarp kitų. Tad ekologija prasideda nuo santykio su greta esančiu.

Žmogus pasaulyje egzistuoja ne tik kaip paprastas kūnas, tačiau ir visais savo pojūčiais. Toks žmogaus buvimo pasaulyje būdas atskleidžia žmogaus kūno vientisumą ir atvirumą kitiems kūnams, kartu ir atvirumą visam pasauliui. Norint tinkamai suvokti gyvenamąjį kūną, pirmiausia reikia permąstyti „aš“ kaip sąsają tarp savęs ir pasaulio. Mes visi esame žmonės tame pačiame *lauke* kartu su visa gyvąja gamta.

Kartais socialinės ekologijos atstovai mūsų santykį su pasauliu aprašo kaip prieštarą ir atskiria individą nuo visuomenės ir nuo gamtos. Vien kalbėti apie ryšį su aplinka nepakanka. Juk kad ir kiek žmogus būtų atsiskyręs nuo gamtos, jis vis tiek yra ekologinė būtybė, nes yra gyvenamojo pasaulio dalis. Tad reikėtų kalbėti ne apie ryšį su aplinka, tačiau apie bendravimą ar apie dialogą su pasauliu. Būtent dialogą su pasauliu labai lengva pamiršti, turint omeny visuo-

menėje vykstančius procesus, tokius kaip instrumentinio proto iškilimas ar savo gyvenamojo pasaulio tapatinimas su pačių žmonių sukurtais dalykais.

Merleau-Ponty kalba apie kūno vientisumą ir atveria savą gyvenamąjį kūną kitiems kūnams bei pasauliui. Ekologiniu požiūriu būtent toks atvirumas ir yra siekiamybė. Tai sukuria (atkuria) gyvenamojo kūno atsakomybės santykį su gyvenamuoju pasauliu, nes dingsta dirbtinė, technologijų amžiuje sukuriama distancija. Intencionalus santykis tampa vienu iš galimų pagrindų, ant kurio mėginama konstruoti ekologinę filosofiją.

Dėl dialogo su pasauliu subjektas, būdamas įkūnytas pasaulyje, tampa atviras. „Visa mūsų egzistencija yra paremta tam tikru kūnišku dialogu su pasauliu ir su kitais.“⁴⁴ Gyvenamasis kūnas, kaip galimybė liesti ir būti paliestam, suteikia žmogui kaitos galimybę. Galima teigti, kad du žmonės sieja jų kūniškumas kaip buvimo viename pasaulyje būdas. Juk būtent būdamas įkūnytas asmuo užmezga dialogą su jį supančia aplinka. Gyvenamasis kūnas yra erdvė kūniškumui, kuris formuoja žmogų.

Merleau-Ponty įkūnytos egzistencijos filosofija gali būti ta ontologija, kurios ieškojo daugelis ekologų⁵. Mat kūnas, kaip natūralaus komunikacinio intencionalumo suvokimas, atveria galimybę dialoginiam gyvenimui su kitais. Skirtumų suvokimas tampa prielaida socialiniam dominavimui, tačiau gražinus atsakomybės santykį, etinis aspektas tampa socialinės ekologijos pagrindu.

Analizuojant *Suvokimo fenomenologiją* tampa aišku, kad Merleau-Ponty kūnai visada yra komunikabilūs, atviri ir pasiekiami. Be to, jie būtinai nurodo *kitą* ir

yra galimi *pašnekovai* dialoge. Taigi kūnas nėra uždaras ir kūniškumas nėra būdas atsiriboti nuo mus supančio pasaulio. Priešingai, per kūną individas dalyvauja tiek socialiniame, tiek gamtiniame pasaulyje per atsakingą santykį – per dialogą su kitu, kaip greta esančiu ir jį supančiu gyvenamuoju pasauliu.

Merleau-Ponty aprašo žmogaus dialogišką prigimtį pasitelkdamas pojūčius. Per kūniškumą ir dialogišką prigimtį žmogus palaiko ryšį su jį supančiu pasauliu ir lygiai taip pat per kūniškumą atsiliepia. Kasdienė žmogiška patirtis perauga į dialogą su gyvenamuoju pasauliu. Dialogiškas santykis yra ne tik ekologinis, tačiau ir socialinis bei etinis. Kita vertus, socialinis ir ekologinis santykis yra tarpusavy susiję. Juk etinis atsakomybės santykis yra sietinas tiek su socialine aplinka, tiek su gamtine.

Kūniškumo ir sąmonės intencionalumo padedami mes žinome, kad yra kitas, kurio požiūris skiriasi nuo mano. Dėl etinio santykio individas suvokia, kad reikia atsižvelgti į kito *kitokią* galimą perspektyvą. Dialogas, atsakomybės santykis visada nukreipti į kažką, į greta esantį kitą. Tačiau šiuolaikinė globalizacija, lydima technologinės pažangos bei proto suinstrumentinimo, neranda vietos dialogiškai bendruomenei.

Globalizacija ne jungia, bet atskiria žmones nuo žmonių ir žmones nuo gamtos. Šiuolaikiniame pasaulyje globalinis dialogas tampa sunkiai įmanomas dėl nesugebėjimo išgirsti to, ką *kiti* nori pasakyti. Nuasmeninimo procesai atitraukia nuo socialinio bendrumo, kuriame mes gyvename. Dar vienas aspektas, parodantis, jog Merleau-Ponty galima laikyti ekofilosofijos pradininku, yra tai,

kad pats Merleau-Ponty pažymi, jog vertybės nėra tiesiog idealai, bet privalo būti įkūnytose tarpasmeniniame santykiyje.

Jei individas suvokiamas kaip pasaulio dalis, žmogaus kūnas tampa pasaulio kūnu, tad intencionalumas, apie kurį kalba Merleau-Ponty, gali būti priskiriamas ne tik žmogui, tačiau ir visai gyvajai gamtai. Taip dar kartą primenant, kad žmogus ir gamta yra neatskiriami. Šia požiūriu, kaip teigia Maurita Harney, „<...> ekologinis santykis tampa abipusišku komunikaciniu santykiu“⁶ tarp organizmo ir jo aplinkos. Nors į pasaulį žvelgiama iš įkūnytose pirmo asmens perspektyvos, tačiau kito dalyvavimas pasaulyje ir pasaulio dalyvavimas formuojant perspektyvą suvokiami kaip vientisas, neatsiejamas ir neišvengiamas procesas.

Svarbu pabrėžti, kad, anot ekofenomenologijos, mano kūno patirtis susijusi su viso gyvenamojo pasaulio – tiek tiesiogiai matomo, tiek nematomo – patyrimu ir suvokimu. Gyvenamasis kūnas naikina dualizmą tarp kūno ir sąmonės. Juk, anot ekologinės filosofijos atstovų, atskiriant kūną ir sąmonę, žmogus atskiriamas ir nuo likusios gamtos. Žmogaus vidinis supriešinimas neišvengiamai perauga į žmogaus ir jo gyvenamosios gamtos supriešinimą.

Aplinka *kalba* su žmogumi. Aplinkos reiškiniai, kaip ženklai, žmogui turi reikšmę tiek, kiek jis yra tos aplinkos dalis. Atskyrus individą nuo gamtos, gamtos ženklai jam tampa nesuprantami arba suprantami tiek, kiek juos paaiškina mokslas. Individas savo gyvenamajai aplinkai suteikia reikšmę, nes ji yra reikšminga kaip gyvenamasis pasaulis. Per ženklus ir simbolius vyksta žmogaus ir pasaulio dialogas, o tai ir

siekia parodyti ekofilosofija. O šiuolaikinis mokslinis objektyvistinis požiūris šį *gyvą* dialogą atmeta kaip nepatikimą ir netinkamą.

Fenomenologinė gyvenamojo kūno samprata padeda individą suvokti kaip viso pasaulio dalį ir padeda išvengti vis pabrėžiamos prieštaros tarp žmogaus ir gamtos. Kūnas asmenį *įtraukia* į pasaulį ir per kūną žmogus tampa pasaulio dalimi. Šitai tapdamas atsakingas už pasaulį. Žmogus, kaip įkūnytas subjektas, yra tarsi jungtis tarp žmoniškų ir nežmoniškų organizmų. Anot Merleau-Ponty, reikšmė yra biologiškai pagrįsta. Tai nėra sąmonės produktas. Tad tam, kad suvoktume ženklų bei simbolių reikšmes, reikia taikyti ne sąmonės teorijas, tačiau gamtos teorijas. Tai dar kartą įrodo, kad supriešinus žmogų ir gamtą, tikroji reikšmė gali būti nesuprasta.

Ženkilai yra komunikacijos priemonės. Iš čia kyla visa komunikacijos teorija, kuri apima tiek sąmonės, tiek kūno, kuris yra gamtos dalis, būtinybę. Komunikacijai ir bet kokiam dialogui reikalingas informacijos siuntėjas ir jos gavėjas. Tad visokia prasminė komunikacija tarp žmogaus ir žmogaus bei gamtos ir žmogaus nurodo, kad tarp jų egzistuoja ryšys. Tokia komunikacija nebūtų įmanoma, jei žmogaus kūnas būtų suvokiamas tik kaip objektas, o į visą aplinką būtų žvelgiama moksliniu objektyvistiniu žvilgsniu. Tad Merleau-Ponty požiūris į

žmogų kaip į subjektą sudaro sąlygas komunikacijai su pasauliu ir atveria kelią ekologiškai pasaulėžiūrai.

Anot M. Harney, analizuojančios Merleau-Ponty filosofiją, „santykiai tarp organizmo ir aplinkos yra labiau abipusiški, paremti komunikacija, negu vien mechaninė subjekto veiksmas – reakcija, kylanti iš inertiško, pasyvaus pasaulio.“⁷⁷ Tad matome, kad, anot Merleau-Ponty, kūnas nėra tik pasyvus iš išorinio pasaulio sklindančių stimulų priėmėjas. Veikia žmogaus kūnas yra *suderintas* su pasauliu. Suvokimas, kaip refleksijos veiksmas, yra intencionalus, ir tai reiškia, kad reflektuodamas žmogus niekada to nedaro *aklai*. Priešingai, žmogaus sąmonė visada nukreipta, o refleksijos veiksmas visada turi kryptį.

Pasaulis nėra kažkas inertiško, pasyvaus, jis nėra laukiantis, kol bus *pajudintas*. Pasaulis, kaip mano veiksmų visuma, atskleidžia save kaip veiksmų priežastis. Gyvenamasis pasaulis dalyvauja tam tikroje komunikacijoje ar abipusiškame santykiyje su suvokiančiuoju. Tai reiškia, kad mūsų gyvenamasis pasaulis nėra neutralus mūsų atliekamų veiksmų atžvilgiu. Priešingai, mūsų gyvenamasis pasaulis *papildo* mūsų veiksmus. Kaip pažymi M. Harney, mėgindama Merleau-Ponty filosofiją parodyti kaip ekofilosofijos pagrindą, būtent „Merleau-Ponty pasiūlė, jog gamta gali būti suvokiama kaip kalba.“⁷⁸

KŪNAS IR EKOLOGIJA

Šioje straipsnio dalyje analizuojama, kaip keičiasi žmogaus ir jo kūno santykis keičiantis žmogaus požiūriui į jį supančią aplinką. Kaip teigia dar vienas filosofas,

nagrinėjantis filosofines ekologijos problemas, Hwa Yol Jung, „ekologija teisėtai tapo mūsų didžiausiu rūpesčiu“⁷⁹. Ekologija netgi įgyja religinę svarbą bei imama

prilyginti buvimo ar nebuvimo klausimui. Ekologinė problema tampa nuolatinio žmogaus padėties klausimu. Su išgąsčiu stebime, kaip ši žemė, mūsų namai, pamažu tapo nesvetinga, nesaugi, pražūtinga ir netgi mirtina vieta visiems žemės gyventojams, tiek mažiems ir dideliems, tiek žmonėms ir ne žmonėms¹⁰.

Gamtoje viskas susieta su viskuo. Ir tai yra pirmasis ekologijos principas. Todėl ekologiją galima suvokti tik ryšių, sąsajų kontekste. Neįmanoma kalbėti ar ekologiškai vertinti vieno objekto, jį išėmus iš jo aplinkos. Gamta vertinama gamtos kontekste ir žmogus vertinamas kitų žmonių bei savo gyvenamosios aplinkos kontekste.

Žvelgiant iš individualistinės perspektyvos, bendruomenės sąvoka iš pirmo žvilgsnio kertasi su „aš manau“ požiūriu. Tačiau ekofilosofijos požiūriu, individo „aš“ yra neatskiriamas nuo individo gyvenamosios aplinkos. Juk „aš“, kaip ir įkūnyta individo sąmonė, visada nukreiptas į kažką, į kitą, į gyvenamąją aplinką. Be to, reikia pažymėti, kad, anot Hwa Yol Jung, socialumas bei bendruomeniškumas nėra tik žmonių bruožas. Priešingai, remdamasi geofilosofijos pavyzdžiu, autorė teigia, kad „bendruomeniškumas priskiriamas tiek tarp-žmogiškiems, tiek tarp-rūšiniams santykiams.“¹¹

Kai imama suvokti žmogų kaip įkūnytą, tuomet jį supantį gyvenamąjį pasaulį imama žiūrėti ir jį suvokti iš savo kūno, kaip nulinės orientacijos taško, perspektyvos. Kūnas tampa tarsi visų juslinių suvokimų voratinklis. „Suvokti gamtinius dalykus, esančius pasaulyje, anot Merleau-Ponty, reiškia savo įkūnyta sąmone pajusti juos tokius, kokie jie yra, pajusti gamtos atvirumą.“¹² Pats su-

vokimo veiksmas, kaip įkūnyta sąmonė, naikina distanciją tarp asmens ir pasaulio ir kartu leidžia pasaulį vertinti iš savo gyvenamo kūno perspektyvos. Kūnas ir pasaulis nuo dabar tampa neatskiriama bei abipusiškai atsakingi.

Kūnas, kaip teigia Merleau-Ponty, yra padarytas iš to paties, kaip ir pasaulis. Ir kiekviename suvokimo veiksmo kūnas dalyvauja pasaulyje. Kiekvieną kartą suvokdamas asmuo tarsi patenka į vienovę su visu pasauliu. Kūnas yra laukas, kuriame lokalizuojami pojūčiai. Suvokianti sąmonė yra globali, viską apimanti. Ji nėra uždaryta vieno kūno rėmuose. Priešingai, dėl kūno sąmonė gali suvokti pasaulį išeidama už vieno kūno ribų.

Gyvenamasis kūnas ar kūnas kaip subjektas niekada nėra inertiškas ar paklūstantis, bet yra juntantis subjektas. Suvokimo metu individas per savo kūną susivienija su pasauliu. Per kūną ir dėl jo individas gyvena pasaulyje. Kūnas yra laukas, kuriame suvokimai save lokalizuoja. Tad per kūną žmogaus sąmonė suvokia pasaulį. Anot Hwa Yol Jung, kūnas yra tiek pat žemės, kiek ir žemė yra kūno. Tad matome, kad ekofilosofija dar kartą atskleidžia individo kūno ir pasaulio ryšį, taip nurodydama, kad žmogus yra atsakingas ir už tai, kas vyksta už jo kūno ribų – turint omenyje tiek kultūrinį, tiek gamtinį pasaulį.

Tik dėl kūno individas yra pasaulyje. Per kūną individas įsitraukia į pasaulį, kuris yra tiek žmonių, tiek ir kitų rūšių pasaulis. „Kūnas, kitais žodžiais tariant, yra mūsų *primum relationis*, per kurį jis ir pasaulis išlaiko santykį: vienas negali egzistuoti be kito.“¹³ Sąmonė gali turėti ryšį su pasauliu tik dėl to, kad kūnas jau gyvena pasaulyje, greta ir tarp kitų kūnų.

Ekologiniu požiūriu, kuris remiasi Merleau-Ponty suvokimo fenomenologija, viskas prasideda nuo pojūčio ir patyrimo. Tai, kaip aš išgyvenu tam tikrus dalykus, rodo tų dalykų suvokimą. Kuo santykis su aplinka tiesiogiškesnis, tuo atsakomybės jausmas už aplinką yra didesnis. Fenomenologijai akcentuojant tiesioginio patyrimo svarbą, ekofilosofija šią idėją perima ir teigia, kad pasaulio kūnas yra tai, „kur viskas *liečiasi* su viskuo“¹⁴. Kūnas tampa suvokiamas kaip jungianti grandis tarp žmonijos ir aplinkinio pasaulio, tiek tarp-žmogiško, tiek tarp-rūšinio.

Kūnas yra tam tikras žmogaus buvimo būdas. Žmogaus įkūnijimas atveria jam ryšio su pasauliu galimybę. Tačiau mokslo bei technikos įsigalėjimo laikotarpiu žmogus praranda ryšį ir atskiriamas nuo žemės kaip savo gyvenamosios vietos. Globalizacija, atstumų žemėlapuose mažėjimas didina atstumą tarp žmonių bei tarp žmogaus ir gamtos. Mėginimas pažinti aplinką tik per mokslo prizmę lemia tai, jog žmogus atskiriamas nuo pasaulio – savo namų.

Kūnas sieja žmogų su visa kita pasaulio gyvybe. Tačiau „žmonių, kaip tariamai racionalių būtybių, arogancija nutraukia ekologinį Būtybės tęstinumą.“¹⁵ Antropocentrinis požiūris visos būtybės ir daiktai egzistuoja tik dėl žmonių, kaip racionalių būtybių, naudos. Toks požiūris priešinamas ekologiškai perspektyvai, kurios šalininkai klausia ne „kodėl gyvūnai eina per mūsų tiesiamus kelius“, bet, priešingai: „kodėl mes tiesiame kelius ten, kur vaikšto gyvūnai?“ Tad žmogaus savęs suvokimas ne kaip viršesnio ar pranašesnio, o kaip to paties pasaulio dalies, lemia tai, kad žmogus atsakingiau

žiūri į savo aplinką, į gyvenamąjį pasaulį ir jį saugo kaip savo namus.

Tad kito kūno vaidmuo, kaip asmens patyrimo pratęsimo galimybė, tampa ekologinės filosofijos pagrindu. Juk suvokiant kitą kaip galimybę būti, matyti, patirti daugiau, atsiranda kito vertinimas, atsakomybė už jį, o kartu ir už visą gyvenamąją aplinką. Per kūną mano patirtys nuolat susipynusios su kitų patirtimis. Pirmiausiai per kūną vyksta dialogas su gyvenamuoju pasauliu. Per dialogą su pasauliu subjektas, būdamas įkūnytas pasaulyje, tampa atviras. Atviras tiek kitiems subjektams, tiek ir gamtai.

Kūnui reikšmingi ne tik jutimai, bet reikšminga visa visuma. Kūnas – tai žmogaus buvimo pasaulyje būdas. Tačiau mes suvokiame ir tai, kas išeina už tiesioginio patyrimo ribų. Juk yra dalykų, kaip teigia Merleau-Ponty, kurių, remdamiesi vien savo patirtimi, nesuvoktume. „Patirtis kiekvieną akimirką gali būti suderinta su kiekvienos praėjusios ir kiekvienos būsimos akimirkos patirtimi, o mano perspektyva – su kitų sąmonių perspektyvomis.“¹⁶ Žmogaus suvokimas visada yra laike ir erdvėje, kaip suvokimo kontekstuose. Tačiau čia svarbiausia tai, kad dėl žmogaus kūno įmanomi pratęsimai, nes nieko nėra iki galo užbaigta. Visos prasmės dar neatrastos. Tai, kas patiriama, nurodo tai, kas dar nepatirta. Ir žmogaus pojūčiai nurodo tai, kas nepajuntama. Vadinas, mes nesame apriboti esamos padėties, savo kūniško jausmo. Mes neapriboti viename suvokime, o yra nuorodų į kitus kontekstus, mano ir mano suvokimo pratęsimus per kitus. Kiti mumyse palieka savo patirtis ir lygiai taip pat kiti mumyse aktualizuoja jau esamus išgy-

venimus. Tad tai, kad vieno žmogaus pojūčiai bei išgyvenimai susieti su kitų pojūčiais bei išgyvenimais, rodo, jog supriešinus žmogų su jo gyvenamuoju pasauliu, su gamta, žmogaus pasaulio suvokimas tampa ribotas. Ir visoks mėginimas pažinti pasaulį technologinėmis priemonėmis tik dar labiau atitolina žmogų nuo (etinio) pažinimo.

Savo kūno suvokimas ne kaip įrankio valdyti kitus ar dominuoti, o kaip galimybės pažinti ir būti pažįstamo pasaulio dalimi keičia požiūrį tiek į kitus žmones, tiek į gamtą. Aplinka imama vertinti ne tik kaip tai, kam individas daro įtaką, bet ir kaip tai, kas neišvengiamai lemia individo gyvenimo kokybę. Ekologinis santykis su aplinka būtent ir pasireiškia globaliniu mąstymu. Tam, kad žmogus galėtų gražinti atsakomybę į tarpasmeninius santykius ir palaikyti atvirą dialogą su greta esančiais žmonėmis, jis privalo atnaujinti ar iš naujo atrasti moralinį jausmą gyvenamojo pasaulio bei gamtos atžvilgiu.

Deja, tenka pripažinti, kaip teigia Martinas C. Dilbonas, kad „kaip filosofai, mes neturime pakankamai technologinių žinių apie tai, kaip sustabdyti globalinį atšilimą, apsaugoti nykstančias rūšis ar sumažinti savo planetos žemės, oro ir vandens taršą.“¹⁷ Tačiau tai jokiū būdu nereiškia, kad filosofija negali niekuo prisidėti prie ekologinių judėjimų. Prie-

šingai, filosofija padeda atkurti etinį santykį su pasauliu. Ekofilosofija skatina tiesioginį bei atvirą dialogą su individo gyvenamuoju pasauliu, kuris yra daug platesnis, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio. Ekofilosofijos tikslas – atkreipti dėmesį į esamas ekologines problemas ir parodyti, kiek ir kaip žmogus yra viso to dalis.

Planeta, kurioje mes gyvename, yra mūsų namai. Namai ekofilosofijos kontekste suvokiami kaip visa, tiek socialinė, tiek gamtinė aplinka. Tad pasaulio kaip namų negalima pritaikyti sau pagal savo poreikius, kas ypač būdinga šiuolaikiniam žmogui. Kuo mažiau civilizuota, pažengusi technologijų srityje yra visuomenė, tuo plačiau suvokiamas pasaulis. Būtent per didelis racionalumas siaurina gyvenamojo pasaulio suvokimą. Tad negalima nesutikti su M. C. Dilbonu, teigiančiu, kad „mūsų rūšis yra prakeiksmas aplinkai. Savo prigimtimi mes provokuojame kerštą. Jei esi žalias ir nori rasti priešą, pažvelk į veidrodį.“¹⁸

Svarbu dar kartą pabrėžti, kad žmogaus gyvenamasis pasaulis apima ir gamtos pasaulį. Kaip ir gyvenamasis laikas apima ir gamtos laiką. Viskas tarpusavyje susipina individo išgyvenimuose, jo aplinkos suvokime. Šiuolaikiniai ekofilosofai remiasi Merleau-Ponty mintimis apie tai, kad žmogus yra pasaulio būtybė: jis nėra nei už, nei virš gamtos, jis yra toks pat gamtiškas, kaip ir visi kiti.

IŠVADOS

Taigi, kas yra ekologiška M. Merleau-Ponty filosofijoje? Tai žmogaus ir aplinkos santykis, kuris pasireiškia per kūną. Žmogaus ir jo gyvenamosios aplinkos bei gamtos ryšys yra nepaneigiamas. Indivi-

das, gyvendamas pasaulyje, palaiko dialogą su juo. Per atsakymą bei atsakomybę atsiranda žmogaus ir žmogaus bei žmogaus ir jo gyvenamojo pasaulio santykis. Vienas žmogaus tikslų ir yra užmegzti

dialogą su gyvenamąja aplinka tam, kad atsirasų abipusis atsakomybės ryšys.

Kalbėdamas apie intencionalų santykį su pasauliu, vykstantį dėl gyvojo kūno, Merleau-Ponty netiesiogiai nuorodo socialinę ekologiją. Socialinė ekologija siekia pakeisti individualistinį savanau-diškumą į eko-socialinį bendrumą.

Kaip teigia ekofilosofai ir Merleau-Ponty, visi žmonės yra tame pačiame pasaulyje kartu su visa gyvąja gamta. Fizinis atstumas čia netenka reikšmės. Tai, kad tam tikros pasaulio vietos nėra pasiekiamos tiesioginiam žvilgsniui ar tiesioginiam patyrimui, nereiškia, jog asmuo negali išgyventi to, kas vyksta už jo tiesioginio patyrimo ribų. Ekofilosofija skatina tiesioginį bei atvirą dialogą su individo gyvenamuoju pasauliu, kuris išeina už tiesioginio patyrimo ribų.

Merleau-Ponty skatina grįžti prie pačių tiesioginių patirčių, kurios turi būti pirmesnės už patyrimo refleksiją, nes priešingu atveju patyrimas iškraipomas.

Yra daroma klaida, kai ne tik pats žmogus aiškinamas kaip fizinė, cheminė sistema, tačiau ir suvokimas aiškinamas remiantis fiziniaisiais dirgikliais. Tai prieštarauja ekologinei pasaulio sampratai. Mokslas neatsižvelgia į individualius žmogaus aspektus, į skirtingus kontekstus. Neatsižvelgia į kintamuosius, kurie nėra vien tik fizinio pobūdžio, tačiau priklauso nuo socialinių aspektų, nuo asmeninių patirčių.

Mes pasaulyje būname jame dalyvaujami. Ne kaip stebėtojai, o kaip veikiantys, patiriantys dalyviai, kurie suvokia ir pažįsta atrasdami vis naujas suvokimo perspektyvas. Būdamas įkūnytas, asmuo užmezga dialogą su jį supančia aplinka. Savojo kūno interpretavimas ne tik kaip daikto, kuris yra ribotas, padeda suvokti, kad ne tik mano pasaulio ribos prasiplėčia, tačiau ir kiti kūnai gali lygiai taip pat būti jaučiantys bei pratęsti mano patirtį. Visas pasaulis yra mano pratęsimas, todėl jis yra man būtinas.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of perception*. Trans by: C. Smith. London: Routledge & Kegan Paul, 2005, p. 296.
- 2 Duane H. Davis, "Umwelt and Nature in Merleau-Ponty's Ontology". *Merleau-Ponty and Environmental Philosophy. Dwelling on the Landscapes of Thought*. Ed. S. L. Cataldi, W. S. Hamrick. Albany: State University of New York Press, 2007, p. 126.
- 3 Sally Fischer, "Social Ecology and the Flesh". *Merleau-Ponty and Environmental Philosophy. Dwelling on the Landscapes of Thought*, p. 204.
- 4 Ten pat, p. 206.
- 5 Ten pat, p. 207.
- 6 Maurita Harney, "Merleau-Ponty, Ecology, and Biosemiotics". *Merleau-Ponty and Environmental Philosophy. Dwelling on the Landscapes of Thought*, p. 135.
- 7 Ten pat, p. 142.

- 8 Ten pat, p. 144.
- 9 Hwa Yol Jung, „Merleau-Ponty's Transversal Geophilosophy and Sinic Aesthetics of Nature". *Merleau-Ponty and Environmental Philosophy. Dwelling on the Landscapes of Thought*, p. 235.
- 10 Ten pat, p. 235.
- 11 Ten pat, p. 239.
- 12 Ten pat, p. 240.
- 13 Ten pat, p. 242.
- 14 Ten pat, p. 245.
- 15 Ten pat, p. 251.
- 16 Maurice Merleau-Ponty, „Fenomenalinis laukas", *Baltos lankos* 27, p. 139.
- 17 Martin C. Dillon, "Merleau-Ponty and the Ontology of Ecology or Apocalypse Later". *Merleau-Ponty and Environmental Philosophy. Dwelling on the Landscapes of Thought*, p. 259.
- 18 Ten pat, p. 263.